

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาดำรงและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้แนวคิด ทฤษฎี ที่สัมพันธ์กับหัวข้อการวิจัย อันได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

แนวความคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชน เป็นการประยุกต์มุมมองมาจากแนวความคิดในเรื่องวัฒนธรรม ซึ่งมีโครงสร้างโดยรวมคล้ายกันกับแนวความคิดเรื่องชุมชน โดยจะมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสังคม และคนกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมชุมชนก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีที่อยู่ที่ดี และจากการที่ต้องอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่หนึ่ง จึงเกิดการจัดระบบความสัมพันธ์กันขึ้นเป็นวัฒนธรรมของชุมชน

นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้เป็นจำนวนมากพอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือ วิถีแห่งการดำรงชีพ สภาพอันเป็นความจริงของงาม ซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น (; เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2515; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536; พัทยา สายหู, 2514; อมรา พงศาพิชญ์, 2541) นอกจากนี้ สุพัตรา สุภาพ (2536:17) ยังได้สรุปเพิ่มเติมไว้ว่า “วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง” และในความหมายเหล่านั้น นักวิชาการหลายท่าน เช่น งามพิศ สัตย์สงวน (2543), ยศ สันตสมบัติ (2540), นิยพรรณ วรรณศิริ (2540) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆ ไว้ ดังนี้

1. วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีความซับซ้อน
2. วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
3. วัฒนธรรม เป็นมรดกของสังคม มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยระบบสัญลักษณ์
4. วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนี้นักวิชาการยังให้คำจำกัดความของคำว่า “ชุมชน” ไว้มากมาย พอสรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนกลุ่มหนึ่งมารวมตัวกันอยู่ในบริเวณหนึ่ง โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวในการดำรงชีพ มีความสัมพันธ์กันเป็นระบบ เกิดเป็นความผูกพันและรู้สึกเป็น

อันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีกรอบของประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ศาสนา การปกครอง เป็นตัวกำหนดความเป็นไปของสังคม และมีส่วนที่กล่าวไว้ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน ว่า มีการดำรงรักษาคุณค่า มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาไปยังลูกหลาน มีการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ และยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีพบางส่วนไว้ได้ เช่น (กาญจนา แก้วเทพ, 2538; ชยันต์ วรรธนะภูติ, 2524; จิตร มงคลชัยอรุณา, 2540)

โครงสร้างของวัฒนธรรมชุมชนเมืองสำคัญประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1. ระบบการผลิต หรือการทำมาหากิน 2. ระบบการอยู่ร่วมและสัมพันธ์กัน หรือระบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ เช่น ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน 3. ระบบทางความเชื่อ เช่น ศาสนา พิธีกรรม จารีตประเพณี ระบบทั้งสามมีความสัมพันธ์กันและส่งผลต่อกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นวัฒนธรรมชุมชนจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2533)

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนถูกนำไปใช้ประโยชน์โดยนักพัฒนา ซึ่งมองการพัฒนาชนบทโดยอาศัยรากฐานของชุมชนเอง มีการเสนอให้การพัฒนาเริ่มมาจากชุมชนหมู่บ้าน โดยเน้นว่าสังคมหมู่บ้านมีวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของตนเองเป็นอิสระจากรัฐ เป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพและพึ่งตนเอง และมีวัฒนธรรมที่เน้นคุณค่าของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (เสรี พงศ์พิศ, 2529) สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2538) ที่กล่าวถึงการพัฒนาโดยอาศัยวัฒนธรรมชุมชนเอาไว้ว่า เป็นการพัฒนาที่อาศัยวัฒนธรรมเป็นตัวช่วยพัฒนา ในด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นการพัฒนาที่เริ่มจากภายในชุมชนขึ้นมา ซึ่งจะสอดคล้องกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ บุญเทียน ทองประสาน (2531: 87) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมถึงแนวคิดในการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม ชุมชน ว่า “ในการพัฒนาจำเป็นจะต้องพัฒนาคนพร้อมกันในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และศาสนา วัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับวิถีการผลิตของชุมชนและมีวิวัฒนาการภายในตัวเอง เมื่อวิถีการผลิตเปลี่ยนหรือพัฒนาไปวัฒนธรรมของชาวบ้านก็จะเปลี่ยนไปด้วย” อย่างไรก็ตาม ศรีศักร วัลลิโภดม (2544: 74) ยังได้เสนอมุมมองที่แตกต่างอย่างน่าสนใจไว้ว่า “การพัฒนาโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นตัวนำในรูปแบบหนึ่งๆ กับชุมชนหนึ่งอาจใช้แล้วประสบความสำเร็จ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะนำมาใช้กับทุกชุมชนได้ เพราะวัฒนธรรมเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนในชุมชนหนึ่งๆ ที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน”

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

บริษัท มรดกโลก จำกัด (2537) ได้สรุปไว้ในรายงานโครงการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียดการให้แสงสว่างโบราณสถานในตัวเมืองเชียงใหม่ ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นกลไกที่แยก “นักท่องเที่ยว” ออกจาก “นักท่องเที่ยว” ได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ รสนิยม และความสนใจที่ค่อนข้างไปทางการศึกษา ทำให้อยากรู้ อยากเห็นความแตกต่างและความหลากหลายของวัฒนธรรมของสถานที่ที่อยากรู้ อยากเห็น เพื่อเปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตน สะท้อนถึงความเป็นนักคิดนักจัดการที่แสวงหาประสบการณ์เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าจะสนุกอย่างเดียว แบบนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่เอาความพึงพอใจของตนเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบอย่างใดอย่างหนึ่งต่อหมู่บ้านหรือประเทศที่ตนเข้าไปเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจ เช่นเดียวกับความคิดของชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540: 1-10) ซึ่งได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และวิถีชีวิตผู้คน ทำให้เข้าใจถึงความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพันหา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม ซึ่ง พลอยศรี โปราณานนท์ (2539: 94) ได้ให้มุมมองเป็นภาพรวมไว้ว่า เป็นการทำให้นักท่องเที่ยวได้มองเห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพและมิติทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยววนั้น

เนตรชนก นันท์ (2544: 16) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า “เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจพิเศษ โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาและการเข้าร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนอื่นๆ ซึ่งได้แก่ ศิลปะ วัฒนธรรม โบราณวัตถุสถาน วิถีชีวิตของชุมชน และอื่นๆ เคารพวัฒนธรรมของกันและกัน ก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ และความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ”

วาลิกา แสนคำ (2545: 16) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า “เป็นการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนออกจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่นอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชนกลุ่มอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของ ศิลปะ สถาปัตยกรรม

โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ กระตุ้นให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น”

World Tourism Organization (อ้างใน Richards, 1995) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นการเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นทางด้านวัฒนธรรม เช่น การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษา (Study Tour) การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมกับงานศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล การเข้าเยี่ยมชมอนุสรณ์สถาน การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษารัฐธรรมนูญหรือศึกษานโยบายที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา สอดคล้องกับแนวคิดของ McIntoch and Goeldner (1986) ซึ่งได้เพิ่มเติมในเรื่องจุดประสงค์ของการท่องเที่ยวเพื่อที่จะสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อที่จะเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้ ดุษฎี พนมสาย และ ญิบพันธ์ พรหมโยธี (2527) ยังกล่าวเพิ่มเติมถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในสถาบันหรือสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงหรือในประเทศที่น่าสนใจ ก็เพื่อศึกษาพิจารณาถึงชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มานุษยวิทยา และสังคมวิทยา เพื่อชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีปัจจุบัน เพื่อชมศิลปะนันทนาการในหอศิลป์ เพื่อชมมัสการศูนย์ศาสนาที่สำคัญ เพื่อร่วมปฏิบัติในงานมหกรรม งานฉลอง และเพื่อชมการแสดงทางศิลปะครั้งสำคัญๆ นักวิชาการบางคน เช่น Smith (1989) ยังได้เสนอมุมมองในมิติของเวลา คือ นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและมองเห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมอดีตผ่านสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็น เช่น แบบบ้าน งานหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน และการแต่งกาย เป็นต้น

The European Center for Traditional and Regional Cultures (อ้างใน Richards, 1995) ได้กล่าวไว้ถึงองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อันได้แก่

- 1) โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆ
- 2) สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมถึงซากปรักหักพังของสิ่งปลูกสร้างในอดีต
- 3) ศิลปะหัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่างๆ
- 4) ความน่าสนใจในเรื่องของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของดนตรีคลาสสิก ดนตรีพื้นบ้าน หรือดนตรีร่วมสมัย
- 5) การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
- 6) ภาษาและวรรณกรรม

7) ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

8) วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมย่อย

องค์ประกอบข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ Sugar (อ้างใน พลอยศรี โปราณานนท์, 2539: 94) กล่าวถึงส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวในเชิงของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ว่าประกอบไปด้วย เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ งานหัตถกรรม กิจกรรมทางประเพณี ภาษา อาหาร ศิลปะ ดนตรี ศาสนา สถาปัตยกรรม การศึกษา ลักษณะการแต่งกาย เทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่น และกิจกรรมยามว่าง Pigram (1993) ได้เสริมถึงสิ่งดึงดูดใจสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องของความแตกต่างในวิถีชีวิต การแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ Howell (1993) ยังได้แสดงทรรศนะเพิ่มเติมอีกว่า นอกจากนักท่องเที่ยวจะไปเรียนรู้หาประสบการณ์ และความบันเทิงแล้ว นักท่องเที่ยวบางกลุ่ม เห็นว่า คนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ก็สามารถเป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้เช่นกัน สิ่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้โดดเด่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และมุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกล

จากความหมายของ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากคนในชุมชนหนึ่งเดินทางไปยังอีกชุมชนหนึ่ง โดยมีความสนใจในเรื่องราวของวัฒนธรรมของชุมชนอื่นเป็นหลัก อันได้แก่ ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ศาสนา งานศิลปะ สถาปัตยกรรม ดนตรี ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ฯลฯ ผลจากการท่องเที่ยวทำให้ได้รับประสบการณ์โดยตรง เกิดความรู้ ความเข้าใจ การมองตนเอง เข้าใจในความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ อาจมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมหรือได้เข้าร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดมิตรภาพ ความซาบซึ้งใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ โดยการเดินทางท่องเที่ยวนี้จำเป็นต้องเป็นไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ส่วนหนึ่งได้กำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ โดยมุ่งเสริมสร้างขีดความสามารถจากรากฐานของสังคม คือ การพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชน และสังคมเป็นแกนหลัก โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของคน กระบวนการเรียนรู้ ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม สร้างเครือข่ายชุมชน รวมถึงการจัดการคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกัน ซึ่งในอดีตนั้นแนวทางการพัฒนาจะเป็นการกำหนดทิศทางจากส่วนบนเป็นการวางแผนแบบ Top-down ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวทางการพัฒนาแบบใหม่นั้น สอดคล้องกับความเห็นของนักวิชาการหลายท่าน เช่น ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2545) ซึ่งเสนอกระบวนการทัศน์ใหม่เพื่อการพัฒนา ดังนี้

1. การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพสูงสุดและได้ผลสูงสุดต้องเป็นการรวมพลังเชิงสร้างสรรค์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานรัฐรักสามัคคี
2. การพัฒนาต้องเป็นบูรณาการนำมาซึ่งคุณภาพชีวิต และสังคมที่มีองค์ประกอบครบถ้วน สมดุล และสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน
3. การพัฒนาที่จะเป็นบูรณาการได้ ต้องมีประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลัก โดยเป็นผู้กำหนด ความต้องการในการพัฒนาและเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดการพัฒนา รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนา
4. จะต้องเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพที่สอดคล้องกับความเป็นจริง และสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกัน และซึ่งกันและกันจากการปฏิบัติจริง

ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2543) และทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2537) ได้แสดงความคิดเห็น สอดคล้องในบางส่วน กล่าวคือ เป็นการวางแผนจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทั้งในระดับวางแผน การบริหารจัดการ การปฏิบัติการ การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม การมีส่วนร่วมในการประเมินผล แนวทางนี้เป็นการพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการ ควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากร รวมถึงปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน ประชาชนได้รับการพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจ

ส่วนแนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น Colman (1989) ได้ให้แนวทางไว้ 9 ประการ ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว ที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม
2. การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับความต้องการชุมชนว่า จะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด
3. วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้นๆ ต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใดและจำนวนเท่าไร
4. ควรมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการที่จะพยายามทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่สมบูรณ์และมีคุณภาพ

5. การวางแผนไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น จึงต้องมีความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับผลกระทบเอาไว้ด้วย เพื่อจะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

6. เงินทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริหาร ควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่น เพื่อท้องถิ่นจะสามารถควบคุมพัฒนาการให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

7. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว

8. เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว ต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

9. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กริช สอึงทอง (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพและแนวทางในการพัฒนาชุมชนไต่ห่วย หมู่บ้านน้ำบ่อขาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนแห่งนี้มีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว แต่ยังคงมีการพัฒนาองค์ประกอบดังกล่าวเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีการศึกษาในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งประชาชนในพื้นที่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนเป็นอย่างดี ด้านความพร้อมของชุมชน ประชาชนมีความคิดเห็นที่จะพัฒนาชุมชนให้มีความพร้อมกว่าที่เป็นอยู่ ด้านภาวะผู้นำประชาชนให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้นำชุมชนเป็นอย่างดี และยังสามารถเสนอแผนในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

เนตรชนก นันท์ (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกรณีศึกษา ชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน โดยมุ่งศึกษาถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า พบว่า ชุมชนวัดพระบาทห้วยต้มมีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ครบทั้ง 3 ด้าน คือ

1. ด้านสิ่งดึงดูดใจ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวยาวธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรม
2. ด้านความสะดวกในการเข้าถึง

3. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และ สาธารณูปโภคระดับสูง ซึ่งพบจุดอ่อนในด้านนี้ คือ การให้บริการอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่หลากหลาย และขาดการให้บริการด้านข้อมูล

และสรุปแนวทางการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จากผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ 4 ด้าน คือ

1. การจัดโครงสร้างองค์การการท่องเที่ยว
2. การจัดการด้านบุคลากร
3. การจัดระบบการดำเนินงาน
4. การจัดรายการนำเที่ยว

นอกจากนี้ยังพบข้อจำกัดของการพัฒนา คือ ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนแห่งนี้ เพราะยังไม่มี การประชาสัมพันธ์ที่เพียงพอ ส่งผลให้ชุมชนยังไม่มีโอกาสฝึกทักษะในการลงมือปฏิบัติกร พร้อมเสนอให้มีการทำวิจัยด้านการตลาดสำหรับชุมชนต่อไป

วาลิกา แสนคำ (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งศึกษาถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า บ้านเปียงหลวงมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น อีกทั้งยังมีความสวยงามตามธรรมชาติอันเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ มีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วนเพียงพอสำหรับรองรับการท่องเที่ยว แต่ควรมีการปรับปรุงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว และห้องนำสารณะสำหรับนักท่องเที่ยว พร้อมเสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมไว้ 4 แนวทาง ดังนี้

1. ส่งเสริมและพัฒนาการจัดรายการนำเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในชุมชน
2. การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งบริหารจัดการโดยคณะกรรมการของกลุ่มสมาชิก

ภายในชุมชน

3. การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนใกล้เคียง
4. จัดงานเทศกาลดอกนางพญาเสือโคร่งบาน เพื่อเป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

ภูสวัสด์ สุขเลี้ยง (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยโป่งผาลาด อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงคุณค่า ความสำคัญของ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ บริบทชุมชน วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณี ของชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอร์ดำที่สืบทอดกันมา และเพื่อศึกษาหาแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า วัฒนธรรมเฉพาะของชนเผ่ามูเซอร์ดำยังคงสืบทอด

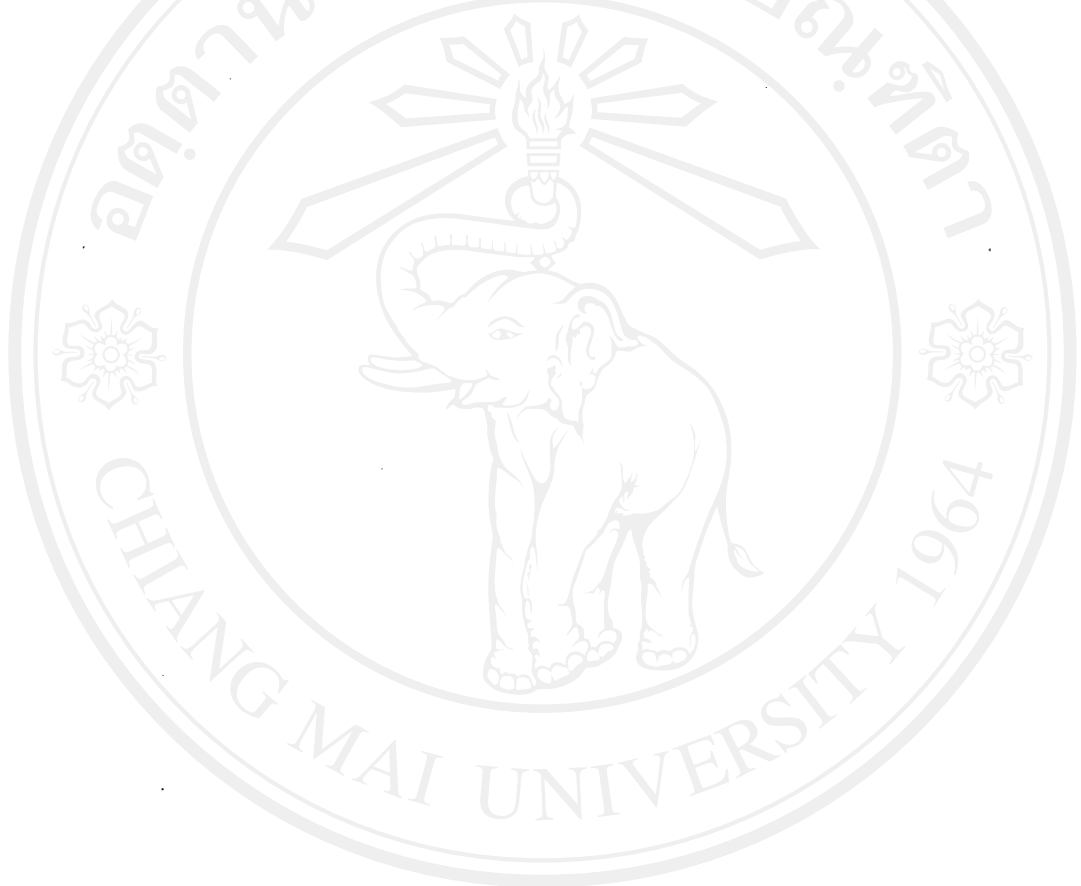
วัฒนธรรมการแต่งกาย และการสืบทอดงานประเพณีปีใหม่ ตรีชุนแบบดั้งเดิม รวมทั้งพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันเป็นประจำทุกเดือนในรอบปี อันเกี่ยวเนื่องกับวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ เช่น การบูชาเทพเจ้า ชาวมูเซอคำมีความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน สิ่งเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนมีศักยภาพในด้านคุณค่าทางการศึกษา มีความปลอดภัยและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน มีศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว แต่ควรมีการปรับปรุงศักยภาพในด้านความพร้อมของบุคลากร นอกจากนี้ยังต้องมีการเพิ่มศักยภาพด้านสาธารณูปโภคขั้นสูงในสิ่งต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ร้านขายสินค้าที่ระลึก ห้องสุขาสำหรับนักท่องเที่ยว และศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว

สรุปจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ทำการศึกษามาก่อน และมีผลการศึกษาดังกล่าวแล้วนั้น ผู้ศึกษาได้นำมาประมวลเพื่อหาความสัมพันธ์กันของเนื้อหา พบว่ามีแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัย ที่กล่าวถึงเรื่องของศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมชุมชนเหล่านั้นให้พัฒนาไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศ ในเรื่องที่เหมือนกันและแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ การศึกษาวิจัยส่วนใหญ่จะแยกศึกษาชุมชนใน 2 ลักษณะ คือ ชุมชนที่ในปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวอยู่แล้วหรือเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีของนักท่องเที่ยว และชุมชนที่ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปหรือเข้าไปน้อยมากและไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว

การศึกษาชุมชนทั้ง 2 ลักษณะ ผู้ศึกษามักจะมุ่งเน้นในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยมองปัจจัยหลักๆ อันได้แก่ 1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น สภาพธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น 2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 3. สาธารณูปโภคพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว แต่ในชุมชนที่ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวอยู่แล้ว หรือเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีของนักท่องเที่ยว ผู้วิจัยจะศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องการบริหารจัดการของชุมชน และผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวพร้อมเสนอแนวทางในการจัดการหรือแนวทางแก้ไขปัญหา ส่วนชุมชนที่ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปหรือเข้าไปน้อยมากและไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว มักจะเสนอเป็นแผนการพัฒนา

งานวิจัยหลายฉบับกล่าวถึงความสำคัญของคนในชุมชนและเน้นให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการคิดจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยคนในชุมชนเอง และเป็นไปตามแนวทางที่รักษาสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนที่สุด บางงานเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยหาข้อมูลจากการเข้าไปร่วมสังเกตการณ์และสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ แต่แทบจะไม่มีงานวิจัยที่พยายามตรวจสอบคนในชุมชนว่า มีความเข้าใจจริงในเรื่องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือเชิงวัฒนธรรม

และมีความต้องการในการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวจริงหรือไม่ และหากชุมชนต้องการให้เกิดการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน ชุมชนมีความพร้อมในการที่จะให้ความร่วมมืออย่างไรบ้าง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน และตรวจสอบความพร้อมของคนในชุมชนว่าพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในด้านใดได้บ้างเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป รวมทั้งได้ประเมินศักยภาพของชุมชนทางด้านกายภาพและทางด้านวัฒนธรรมเช่นผู้วิจัยท่านอื่นๆ ที่ได้ทำการศึกษากันมา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved